

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Є. А. Пінчук

*доктор філософських наук, доцент, провідний науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України*

У статті здійснюється розгляд феномена безперервної освіти як одного з основних орієнтирів сучасного розвитку системи освіти, його ґенези, структури та основних форм прояву. Показується, що безперервна освіта передбачає заміну лінійного підходу до освіти нелінійним та багатовимірним. Доводиться, що завдяки впровадженню настанов безперервної освіти відбувається гуманізація освітнього та суспільного процесу в цілому.

Ключові слова: безперервна освіта, освіта впродовж усього життя, гуманізація освітнього процесу.

Однією з основних проблем сучасного етапу розвитку людської цивілізації, що відрізняється прогресуючими процесами глобалізації та оформленням таких нових суспільних форм як інноваційне та інформаційне суспільство, є реформа та модернізація системи освіти, становлення нових форм освіти, що уможлиблювали б життя людини в умовах суспільства, що постійно змінюється. Серед таких нових форм освіти провідне місце займає концепція безперервної освіти, освіти впродовж усього життя, як основоположний принцип організаційної перебудови різних ланок системи освіти в напрямі її зв'язку з життям. За визначенням програмного документа ЮНЕСКО, проблема відповідності між освітою та життям інноваційного, освіченого суспільства, суспільства знань «набула нових вимірів та великої актуальності мірою того, як сучасні економічні системи потребують від випускників здатності постійно оновлювати свої знання, вивчати нові навички та набувати таких якостей, що дозвлятимуть їм бути не лише вдалими шукачами робочих місць, але творцями робочих місць на постійно рухливих ринках праці. Вища освіта має переосмислити свою місію та перевизначити багато своїх функцій, зокрема в поглядах на суспільні потреби в навчанні та тренуванні впродовж усього життя» [12, 8]. В той же час висловлюється думка, що ідея безперервної освіти не є концепцією, яку потрібно нав'язувати суспільству ззовні з метою його перетворення; власне суспільний розвиток забезпечує іманентні умови для реалізації концепції безперервної освіти на основі збільшення різноманітності освітніх форм.

Феномен безперервної освіти став уже предметом розгляду дослідників. Серед робіт українських авторів слід згадати, перш за все, монографію М. В. Степка, Б. В. Клименка, Л. Л. Товажнянського [8] та роботу А. В. Добридень [3], в яких здійснено розгляд освіти

впродовж усього життя в контексті вимог та перспектив розвитку Болонського процесу. Проте, не можна не дійти висновку, що сутність феномена безперервної освіти не зводиться до його кореляції з Болонським процесом, а становить собою більш масштабне утворення. Крім того, соціально-економічні умови в сьогodenній Україні склали контекст розгляду безперервної освіти у статті І. В. Мартинюка [6]. Нарешті, однією з перших спроб саме філософського розгляду феномена безперервної освіти є розвідка П. Г. Давидова [2], яку втім, у зв'язку з її невеличким обсягом важко назвати завершеним дослідженням сутності феномена освіти впродовж усього життя, світоглядних аспектів його теоретичної концептуалізації та практичного втілення.

Отже, метою даної статті є виявлення основних підходів, принципів і концептуальної основи феномена безперервної освіти, як засобу становлення освіченого суспільства за доби глобалізації.

Як відправну точку ґенези філософських підвалин ідеї безперервної освіти можна, на нашу думку, розглядати положення, висловлені представниками екзистенціальної течії філософії, особливо Ж.-П. Сартром. Новизна поглядів таких авторів на освіту була пов'язана з розробкою екзистенціальної педагогіки, гуманістичної психології. Специфіка аналізу полягала у використанні феноменологічного підходу до визначення поняття освіти на основі включення до його змісту уявлень про автономію особистості, безперервності в її переживаннях, у способах самосвідомості, самовизначення і самоактуалізації. Ідеї указаних авторів отримали розвиток у поглядах на поняття безперервної освіти в 70–80-х роках нашого століття. Ці погляди були пов'язані з результатами соціокультурного аналізу сучасної ситуації, з осмисленням тенденцій розвит-

ку освіти та формулюванням принципів такого розвитку. Одна з проблем сучасної освіти – це глобалізація.

Аналізуючи тенденції розвитку сучасної освіти, можна виділити два глобальних процеси, які, з одного боку, протистоять один одному, а з іншого – взаємозв'язані та доповнюють один одного. Це процеси диверсифікації та інтернаціоналізації освіти.

Диверсифікація пов'язана з організацією нових освітніх установ, з додаванням освітніх функцій суспільним установам, із введенням нових напрямів навчання, нових курсів і дисциплін, створенням міждисциплінарних програм. Змінюються процедури набору студентів, методи та прийоми навчання. Реорганізуються система управління освітою, структура учбових закладів і порядок їх фінансування.

Називаючи чинники, що викликають диверсифікацію освіти (розвиток економіки, еволюцію ринку праці, прогрес науки і техніки, розповсюдження учбового процесу на нові верстви населення, розосередження населення по території країни, зміну цінностей і пріоритетів у суспільстві, підвищення освітнього і культурного рівня населення), О. В. Купцов підкреслює, що в найзагальнішому вигляді диверсифікація освіти обумовлена двома основними причинами: по-перше, зміною суспільних потреб у рівні розвитку людей, а по-друге – зміною індивідуальних потреб людей. Для успішного розвитку суспільства система освіти повинна задовольняти потреби, що змінюються, передбачати їх і адаптуватися до них. Процес диверсифікації визначає різноманітність національних освітніх систем і націлений на збереження культурної своєрідності кожної нації: її історії, мови, мистецтва, літератури, традицій та звичаїв.

Інтернаціоналізація освіти, навпаки, спрямована на зближення національних систем, знаходження і розвиток у них загальних універсальних концептів і компонентів, тих спільних підстав, які складають основу різноманітності національних культур, сприяючи тим самим їх взаємозбагаченню [5, 29-30]. Інструментами інтернаціоналізації виступають обмін студентами, викладачами і дослідниками, мобільність, визнання учбових курсів, дипломів і вчених ступенів, загальні стандарти освіти та ін. Інтернаціоналізація вищої освіти в інтегрованій Європі, де розвиток інтеграційних процесів привів до створення єдиного економічного, політичного, освітнього простору, відображає реальний процес глобалізації освіти в XXI ст. Європейське співтовариство вже декілька десятиліть тому поставило завдання розробки програм всебічного об'єднання зусиль вищої школи з метою підготовки фахівців для європейської економіки. В межах цих про-

грам були скоординовані дії країн-учасниць, що охоплюють різноманітні аспекти діяльності вищої школи та її взаємодії з економікою.

Так, програма ERASMUS (European Community Action Scheme For The Mobility Of University Students, тобто, «Схема дій Європейського співтовариства для мобільності університетських студентів»), що є, у свою чергу, ключовим елементом програми впровадження безперервної освіти на 2007–2013 рр., та її глобальний еквівалент ERASMUS Mundus, реалізує підвищення мобільності студентів у межах системи інтегрованих курсів навчання. Університети укладають між собою угоди, в яких періоди навчання в одному з них визнаються та зараховуються в іншому. Це означає повну інтегрованість даних періодів навчання в національний університетський курс. Таким чином, навчання за кордоном не подовжує загального часу навчання студента. З 1987 р., в цій програмі брали участь більше ніж 2,2 млн студентів [13].

До переваг навчання за кордоном можна віднести, окрім мовної підготовки, ознайомлення з іноземними політичними, економічними і соціальними системами. З поглибленням інтеграційних процесів ці знання набувають особливого значення, а об'єднаний економічний простір гостро відчуває потребу в фахівцях, що звикли мислити та діяти в умовах величезного ринку без меж. У цілому програма ERASMUS позитивно оцінюється студентами інженерного профілю. У їх звітах, що складаються після закінчення навчання за кордоном, перераховуються наступні переваги навчання в інших країнах ЄС: поліпшення володіння іноземними мовами, вищі показники успішності, збагачення новим соціально-культурним досвідом, розвиток таких особових якостей, як адаптаційні здібності, відвертість, велика самостійність. До труднощів навчання за кордоном відносяться мовний бар'єр, необхідність соціальної інтеграції тощо. Проте, долаючи ці труднощі, студенти удосконалюють свої особові якості, стверджують себе як особистості. При підвищеному об'ємі роботи вони досягають високих результатів академічної активності. Крім того, студенти відзначають, що почали краще розуміти інший спосіб життя, а також усвідомлювати Європу як єдине ціле [7, 7–8].

В умовах економічної і політичної інтеграції Європи та світу, кожен фахівець повинен мати впевненість у тому, що його освіта і рівень компетентності, отримані в одній країні, не «девальвуються» при його територіальних переміщеннях, що він зможе продовжувати своє професійне зростання і службову кар'єру в будь-якій країні, причому без необхідності окремого підтвердження своєї кваліфікації або повторення якихось етапів навчання. У зв'язку

з цим виникла і вирішується також і проблема нострифікації дипломів про освіту.

Слід зазначити, що Україна також бере активну участь у затвердженому ЮНЕСКО в 1989 році Плані дій з посилення міжвузівської співпраці та академічної мобільності. В рамках Плану здійснюється весь комплекс заходів, що цікавлять вузи (обмін інформацією, професорсько-викладацьким складом і студентами). Щоправда, однією з основних труднощів мобільності професорсько-викладацького та студентського персоналу є «неконвертованість» атестатів зрілості, дипломів і вчених ступенів. Близько 30 років копіткої праці ЮНЕСКО привели до розробки ступенів, ратифікованих країнами практично всіх регіонів (Європа, Азіатсько-тихоокеанський регіон, Африка, арабські країни, Середземноморський басейн, Латинська Америка). Підготовлена міжурядова рекомендація про взаємне визнання документів про закінчення середніх учбових закладів, дипломів і вчених ступенів. Це свого роду політичні документи, мета яких – сприяти розширенню академічної мобільності, істотно полегшити укладення двосторонніх договорів між вузами. Участь в ЮНЕСКО сприяє системи освіти окремої кожної країни, вдосконаленню законодавства з урахуванням світових стандартів, що склалися [4, 115].

Програми співпраці припускають не тільки обмін студентами і взаємне визнання дипломів про вищу освіту, але й підготовку та перепідготовку викладачів, пов'язану з їх кращою орієнтацією у швидкоплинному світі. Програма «КОМЕТТ» за своїм змістом тісно пов'язана з програмою «Еразмус», але має ширші цілі. Мова йде про те, щоб викладачі країн Європейського співтовариства не замикались тільки в своєму академічному колі і лише на проблемах своєї країни, а мали можливість? на тривалий термін покинувши університетське середовище, ознайомитися з економічним життям усього співтовариства. Ця ж проблема – тісніший зв'язок освіти з економічним світом інтегрованих країн – стосується також студентів. Глобальна європейська програма безперервної освіти 2007–2013 рр. передбачає також низку інших програм, що охоплюють усі верстви людей за віком: поруч з «Еразмус», яка успішно працює вже майже чверть століття, розробляються та функціонують програми: «Leonardo da Vinci» (з 1995 р.) – для навчання під час відпустки, «Comenius» – для учнів та вчителів середніх шкіл, а також наймолодша програма «Grundtvig», що розробляється з метою розробки системи практичного навчання дорослих [11, 5–9].

Потрібно підкреслити, що інтернаціоналізацію не слід розуміти як універсалізацію освіти, тобто як створення ідентичних національ-

них освітніх систем. Скоріше, процес інтернаціоналізації сприяє розвитку національних систем освіти, стимулюючи їх до досягнення однаково високих стандартів освіти. Що ж до шляхів і засобів досягнення цих стандартів, то кожна країна самостійно визначає та вибирає їх відповідно до своїх потреб і можливостей, культурного середовища й освітніх традицій. Таким чином, процеси диверсифікації та інтернаціоналізації освіти не протистоять, а взаємно доповнюють один одного, визначаючи розвиток освіти і роблячи свій внесок до справи досягнення високих стандартів освіти в кожній країні при збереженні унікальної національної своєрідності.

Одним із таких загальних універсальних концептів виступає безперервна освіта. Концепція безперервної освіти складалася на основі виділення її цілей, що визнаються в певні тимчасові періоди найважливішими. У 50-х – на початку 60-х років безперервна освіта тлумачилася як освіта дорослих, в 60-ті роки – як засіб підвищення кваліфікації працівників для ефективнішої участі у виробництві, наприкінці 60-х років – як підвищення кваліфікації для роботи, пов'язаної з новими технологіями, з середини 70-х років вона починає витлумачуватися скоріше як освіта, що дає можливість адекватної адаптації в сучасному суспільстві, сьогодні сприймається вже як засіб становлення нового типу суспільства.

XIX Генеральна конференція ЮНЕСКО визначила безперервну освіту як необмежену ані в часі щодо термінів навчання, ані в просторі щодо місця, ані щодо методів навчання – вона об'єднує всю діяльність і ресурси в області освіти та спрямована на досягнення гармонійного розвитку потенційних здатностей людської особистості [14]. Це визначення істотно розширює значення поняття «безперервна освіта», оскільки, імпліцитно включаючи раніше вказані її значення, акцентує увагу на цілісному безперервному розвитку особистості (а не тільки на професійній освіті та навчанні) і на цій основі – розвитку суспільства.

На наш погляд, безперервна освіта – це світоглядний принцип, згідно якому існує різноманіття типів освітніх установ, видів і форм освітньої діяльності. Безперервна освіта як новий світогляд, мислення – це новий погляд на побудову такої системи освіти, яка дозволяє кожній людині навчатися і розвиватися впродовж усього життя. Такий погляд означає корінну радикалізацію педагогічного мислення.

Уявлення про разовий характер процесу навчання протягом тривалого часу лежало в основі діяльності класичної системи освіти. У класичну модель освіти була як би «вмонтована» ідея її завершеності. У зв'язку з прискоренням темпів оновлення системи знань, з

підвищенням цінності кожного етапу життя людини стало актуальним завдання доучування і забезпечення різноманітних освітніх, зокрема, життєвих, потреб людини впродовж всього періоду її активної діяльності. Це призводить до якісних змін у всьому людському світогляді, у ставленні людини до життя, що набуває більш повного, більш соціально справедливого виміру. Як стверджують автори класичної вже роботи з розвитку сучасної освіти «Вчитися бути: світ освіти сьогодні та завтра» Едгар Фор, Філіпе Херрера, Артур Петровський та інші: «Як тільки освіта стає безперервною, ідеї щодо того, що виступає успіхом та невдачею, змінюються. Особа, що зазнає невдачі в певному віці та на певному ступені своєї освітньої кар'єри, буде мати інші можливості. Вона більше не опиниться на все життя в гетто із-за своєї невдачі» [10, 77].

Таким чином, зведення феномена безперервної освіти до поповнення знань протягом усього життя, або до постійного підвищення професійної кваліфікації є значним спрощенням змісту концепції і створює видимість легкості її практичної реалізації. Суттю ж безперервної освіти не є виключно розвиток інтелектуальних можливостей людини, а формування гармонійної людської особистості.

Система безперервної освіти покликана забезпечити перехід від лінійного руху людини по ступенях освітньої системи – від нижчих до вищих – до багатовимірної освіти, що дозволяє реалізовувати потреби в самоосвіті, духовному і професійному зростанні особистості. Іншою найважливішою (екзистенціальною) характеристикою безперервної освіти є те, що воно стає життєвим інструментом, що допомагає людині продуктивно долати кризові професійні і життєві ситуації. Більше того, освітнього виміру набувають майже всі сфери людської екзистенції; «безперервна освіта, в повному сенсі цього терміну, означає, що підприємницькі, промислові, сільсько-господарчі установи будуть мати розвинені освітні функції» [10, 198]. Можливість і звичність звернення до необхідних форм безперервної освіти є підвалиною внутрішньої сталості, ціннісно-світоглядної стабільності існування людини впродовж життєвого шляху. Одночасно безперервна освіта служить основою творчого включення особи в інноваційні соціокультурні зміни.

На основі цитованої доповіді «Вчитися бути», ЮНЕСКО ухвалила рішення, що визнало безперервну (перманентну) освіту як основний принцип реформ освіти, як засіб становлення освіченого суспільства в епоху глобалізації (1974 р.). Згідно цієї концепції, в центрі розвитку цивілізації повинні бути людина, її виховання та формування.

Отже, розглянемо, як пов'язані гуманізація і безперервна освіта. Суттю цих ідей є надання можливостей для особистого та професійного розвитку людей. Ідея безперервної освіти у загальному вигляді відобразила потребу впорядкування вертикальної і горизонтальної структури освітнього процесу і збагачення її новими елементами, в яких, у свою чергу, знаходять втілення потреби індивідів і соціальних груп, і з цієї позиції процес зміни спрямованості змісту освіти і збагачення структури освітніх форм є процесом гуманізації освіти.

У 1972 р. на замовлення ЮНЕСКО науковий колектив під керівництвом Р. Дейва на основі аналізу тенденцій практичного розвитку освіти визначив наступні принципи безперервної освіти:

1. Охоплення освітою всього життя людини.
 2. Універсальність і демократичність освіти.
 3. Можливість створення альтернативних структур для здобування освіти.
 4. Зв'язок загальної і професійної освіти.
 5. Акцент на керуванню самоосвіту.
 6. Акцент на самоосвіту, самовиховання, самооцінку.
 7. Індивідуалізація навчання.
 8. Навчання в умовах різних поколінь (у сім'ї, в суспільстві).
 9. Розширення кругозору.
 10. Інтердисциплінарність знань, їх якість.
 11. Гнучкість і різноманітність засобів і методик, часу та місця навчання.
 12. Динамічний підхід до знань – здатність до асиміляції нових досягнень науки.
 13. Вдосконалення навиків навчання.
 14. Стимулювання мотивації до навчання.
 15. Створення відповідних умов і атмосфери для навчання.
 16. Реалізація творчого та інноваційного підходів.
 17. Полегшення зміни соціальних ролей у різні періоди життя.
 18. Пізнання та розвиток власної системи цінностей.
 19. Підтримка та поліпшення якості індивідуального і колективного життя шляхом особистого, соціального і професійного розвитку.
 20. Розвиток виховуючого і навчального суспільства, вчитися для того, щоб «бути», «ставати» кимось.
 21. Системність принципів для всього освітнього процесу [9].
- Аналіз наведених принципів показує, що всі вони, по суті, є засобом реалізації іншого, ширшого, генерального, принципу – гуманізації освіти. Проте, постійна маніфестація саме принципу безперервності в документах ЮНЕСКО, різних урядових і неурядових орга-

нізацій, на наш погляд, виправдана, оскільки фіксує увагу управлінців, організаторів освіти на необхідності вдосконалення і розвитку вертикальних і горизонтальних, інституційних і альтернативних форм освіти. Мається на увазі реалізація кожною з форм освіти гуманістичних настанов, виражених у вищезазначених принципах і тенденціях. Саме гуманістичні настанови, що лежать у підвалинах феномена безперервної освіти, підкреслюють філософську природу цього феномена, його роль у становленні нових цінностей та орієнтирів усього розвитку людства. За словами П. Г. Давидова: «На зміну старим уявленням про цілі і завдання школи приходить філософське розуміння проблем освіти, усвідомлення цінності людської особистості, необхідності охорони її достоїнства, гідності, домірності суспільного інституту природі індивідуальності, поєднання природних пропорцій суспільного й індивідуального» [2, 171].

Заради уточнення змісту поняття «безперервна освіта» зробимо ще одне важливе зауваження, що полягає в тому, що безперервну освіту правильніше було б назвати дискретно-безперервною, оскільки вона не є безперервною в прямому значенні цього слова: освіта на певні періоди час від часу переривається і поновлюється тоді, коли дозрівають нові освітні потреби. У дискретності освіти закладений важливий сенс, пов'язаний з тим, що в освіті повинне бути передбачене формування вмінь рефлексії, які обумовлюють вирішення конфліктів самовизначення, – а це вимагає не тільки психолого-педагогічного забезпечення, а буквальних тимчасових перерв у звичайних за формою заняттях; у ситуаціях же радикального вибору шляху – перерв значних, зі спеціально організованою критикою власних підстав і перевіркою їх на адекватність. Відповідне заповнення перерв, пауз в освіті повинно стати предметом подальших досліджень і розробок, оскільки за своїм призначенням та функціями вони, на нашу думку, є ключовими особливими стратегічними моментами освіти. Відповідно, повинні бути підготовлені фахівці (та для них повинно бути знайдено місце в системі освіти), здатні надати студентам кваліфіковану допомогу у виборі подальшого освітнього шляху.

У структурі безперервної освіти можуть бути виділені дві підсистеми. Одну з них, яка вирішує завдання підготовки людини для її включення в систему суспільних відносин, звичайно називають базовою освітою. Другу підсистему, пов'язану із завданням вдосконалення, розвитку людей, вже зайнятих у суспільному виробництві, з метою їх оперативної адаптації до соціальних і виробничих умов, що постійно змінюються, – *додатковою* освітою.

Причому під адаптацією розуміється не просте пристосування, а взаємодія осіб або соціальної групи з соціальним середовищем, в ході якого узгоджуються вимоги й очікування його учасників і яке передбачає дію як середовища на суб'єкта, так і суб'єкта на середовище, тобто, розвиток середовища і суб'єкта [5, 32].

Базову загальну освіту представляють традиційні освітні ланки: дошкільне виховання, початкова і середня освіта. Базова професійна освіта здійснюється також у традиційних освітніх ланках – середня освіта (загальна і спеціальна), вища освіта, аспірантура і докторантура. Додаткова професійна освіта здійснюється різними установами: інститутами, факультетами, курсами, центрами підвищення кваліфікації, семінарами, стажуваннями на виробництві і в науково-дослідних організаціях. На додаткову освіту покладаються завдання компенсації недоробок інших видів освіти, підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів [1, 137–138]. Якщо в додатковій професійній освіті головну роль грають державні та відомчі учбові заклади, то додаткову загальну освіту (як правило, це художня, естетична, гуманітарна і тому подібна підготовка, заняття фізкультурою, туризм тощо) представляє широке поле діяльності суспільним освітнім установам.

Розглянемо також деякі з основних новацій в освіті, пов'язані із задоволенням різних потреб індивідів і соціальних груп, застосовуючи при аналізі гуманістичної спрямованості реформ підхід, заснований на орієнтації на потреби й інтереси тих, кого система освіти обслуговує. Загальне світове визнання отримала вже апробована й диверсифікована система *багаторівневої безперервної освіти*, що має безліч привабливих елементів як для студентів, так і власне для університетів і тих структур (державних, регіональних, муніципальних тощо), які їх фінансують і курирують.

Для студентів понад усе привабливими є можливості гнучкого вибору освітніх маршрутів, отримання проміжних кваліфікованих атестацій для дострокового завершення навчання або його тимчасового припинення, спрощення переходу з одного учбового закладу в інший. Для вузів ця система надає право раціонального і гуманного (без зайвих відрахувань) відбору студентів для продовження навчання після чергової кваліфікаційної атестації.

У Великобританії, Канаді, США в системі багаторівневої освіти студентам надається можливість обрати навчання, в якому його денні форми поєднуються з вечірніми, а також навчання за типом «сандвіча», коли академічні заняття чергуються з навчанням на робочих місцях протягом цілих семестрів.

Однією з цілей переходу до багаторівневої системи є кардинальна гуманізація вищої освіти, що виявляється перш за все в пріоритетній спрямованості системи, що реформується, на задоволення потреб особистості. Гуманістичною спрямованістю відрізняються наступні основоположні принципи системи багаторівневої вищої освіти:

- принцип безперервного освітнього супроводу будь-якої життєдіяльності людини;
- принцип варіативності навчання (вибір різних освітніх і професійних програм), що сприяє повнішій реалізації творчого потенціалу особистості;
- принцип освітніх маршрутів без глухих кутів;
- принцип адаптації фахівців до ринкових відносин, які залежатимуть від рівня зайнятості та рівня пропозиції в тій або іншій сфері праці;
- принцип максимального наближення вітчизняної системи підготовки фахівців до міжнародних стандартів, забезпечення еквівалентності дипломів про освіту.

Отже, зробимо висновки з проведеного дослідження феномена безперервної освіти:

1. Концепція безперервної освіти складалася протягом декількох десятиліть на основі виділення цілей, що вважалися значущими у певні періоди часу. Сьогодні безперервна освіта виступає як засіб становлення глобаль-

ного, інноваційного суспільства знань, як освіта, що дає можливість адекватної адаптації особи до вимог і завдань сучасного світового процесу.

2. Сучасна ідея безперервної освіти пов'язана не тільки з функціональним включенням людини в освітній процес за рахунок організаційних методів, але й, у першу чергу, з формуванням внутрішнього особистісного прагнення до безперервної освіти з метою отримання ціннісно-сміслових життєвих орієнтирів, включаючи й професійно-освітні.

3. Завдяки концептуалізації безперервної освіти та практичній реалізації її тенденцій відбувається перехід від розуміння освіти як лінійного та завершеного процесу до усвідомлення нелінійності, багатовимірності освіти, дискретно-безперервного її характеру та тісного зв'язку з екзистенціальними вимірами людського буття.

4. В умовах безперервної освіти здійснюється новий ідеал освіти – максимальний розвиток здатностей людини до самореалізації та самоосвіти, пов'язаний з виходом на індивідуальне самостійне навчання, в тому числі із застосуванням методів дистанційного доступу до освітніх програм. Філософсько-світоглядними підвалинами феномена безперервної освіти є гуманістичні настанови, за якими людина перетворюється на повноправного суб'єкта освітнього процесу зокрема та суспільного розвитку в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Безлепкин В. В.* Дополнительное профессиональное образование: вчера, сегодня, завтра / В. В. Безлепкин, В. В. Власов, Р. Е. Мисенюк // Высшее образование в России. – 1994. – № 1. – С. 134–142.
2. *Давидов П. Г.* Безперервна освіта – вимоги часу чи нова філософія освітньої діяльності // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського : Науковий журнал. – Серія: Гуманітарні науки. – 2010. – № 2. – С. 170–175.
3. *Добрідень А. В.* Навчання впродовж життя в контексті Болонського процесу / А. В. Добрідень // Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 90–97.
4. *Жуков А. Д.* Рожденная сотрудничать: к 50-летию ЮНЕСКО / А. Д. Жуков, Н. М. Канаев // Экономика образования. – 2007. – № 4. – С. 111–121.
5. *Купцов О. В.* Непрерывное образование и его структура / О. В. Купцов // Высшее образование в Европе. – 1991. – Т. 16, № 1. – С. 29–32.
6. *Мартинюк І. В.* Безперервна освіта в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України / І. В. Мартинюк // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2009. – № 9(172). – С. 20–25.
7. *Покладок Е. Б.* Международное сотрудничество в области высшего образования в интегрируемой Европе / Е. Б. Покладок, В. В. Спасская. – М. : НИИ ВО, 1991. – 36 с.
8. *Степко М. Ф.* Болонський процес і навчання впродовж життя: монографія / М. Ф. Степко, Б. В. Клименко, Л. Л. Товажнянский. – Х. : НТУ, 2004. – 112 с.
9. *Dave R. H.* Illustrative Content Analysis and Synthesis / R. H. Dave // Dave R. H. (ed.) Foundations of lifelong learning. – Oxford : Pergamon Press, 1976. – P. 338–381.
10. *Learning to Be: The World of Education today and Tomorrow* / Edgar Faure, Felipe Herrera, Abdul-Razzak Kaddoura, Arthur R. Petrovsky, Majid Rahnema, Frederick C. Ward. –

- Paris : UNESCO, 1972. – 346 p
11. Lifelong Learning Programme – Activity Report 2009/2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc/activity0910_en.pdf. – 21 p.
 12. Policy Paper for Change and Development in Higher Education. – Paris : UNESCO, 1995. – 44 p.
 13. The ERASMUS Programme – studying in Europe and more. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc80_en.htm.
 14. UNESCO. Records of the General Conference. Nineteenth Session, Nairobi, 26 October to 30 November 1976. – Paris : UNESCO, 1977. – 180 p.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2011 р.